

## Nepszerü erkölestudomány. (Populäre Sittenlehre.)

A' M. Kir. Egyetem Betüivel  
Budán 1840

Signatur: 20404-B

Barcode: +Z170878301

Zitierlink: <http://data.onb.ac.at/ABO/%2BZ170878301>

Umfang: Bild 1 - 68

---

### Nutzungsbedingungen

Bitte beachten Sie folgende Nutzungsbedingungen: Die Dateien werden Ihnen nur für persönliche, nichtkommerzielle Zwecke zur Verfügung gestellt. Nehmen Sie keine automatisierten Abfragen vor. Nennen Sie die Österreichische Nationalbibliothek in Provenienzanangaben. Bei der Weiterverwendung sind Sie selbst für die Einhaltung von Rechten Dritter, z.B. Urheberrechten, verantwortlich.

Hinweis: Das Dokument enthält hinterlegte Textdaten, die eine Suche in der Datei ermöglichen. Diese Textdaten wurden mit einem automatisierten OCR-Verfahren ermittelt und weisen Fehler auf.

Pa. 25. 9. 4j.

KAIS. KÖN. HOF  BIBLIOTHEK

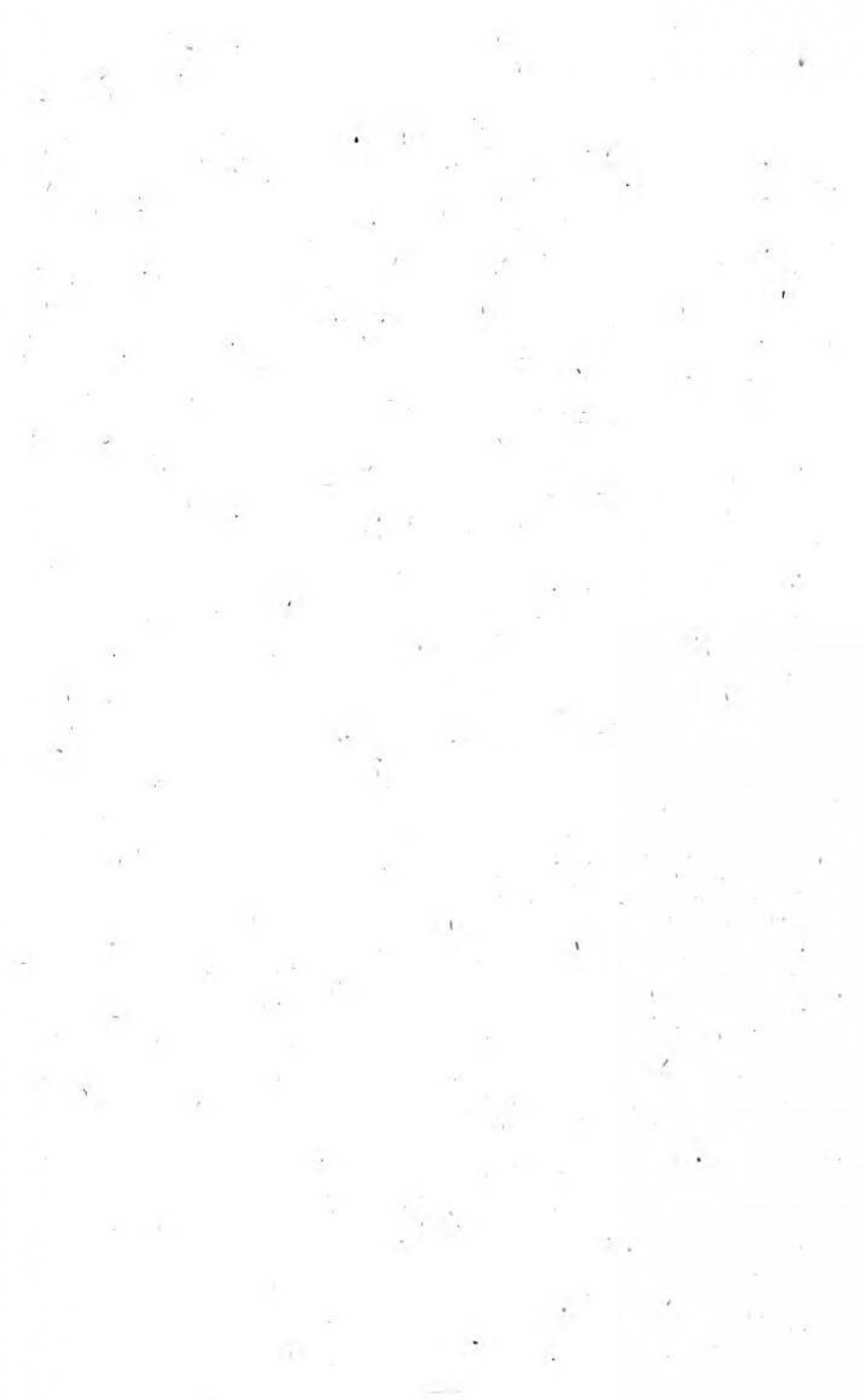
20.404-B

ALT-



20404-B.





NÉPSZERÜ

ERKÖLCSTUDOMÁNY.

---

IRTA

ZSOLDOS IGNÁCZ.

---

BUDÁN,

A' M. KIR. EGYETEM' BETŰIVEL,

A' M. TUDÓS TÁRSASÁG' KÖLTSÉGEIN,

---

1840.

**„Szeresd az Istent mindenek fölött, és felebarátodat  
úgy, mint te magadat“.**

*Jézus.*

## TUDNIVALÓK.

---

1. A' magyar tudós társaság' ezen munkának csak kiadója lévén, nem kezeskedik a' benne követett nyelvszabályokról, sem írásmódról, sem végre akármi nemü nyelvet 's írást illető elvekről: egyedül arra kívánt a' kéziratok' bírálataiban ügyelni, hogy az elfogadott és sajtó alá bocsátandó munka, mint egész, egy vagy más tekintetből, ajánlható legyen, 's a' literatura' jelen állapotjában kiadásra méltónak tartathassék.

2. Nem vizsgálhatván meg a' benyújtott kéziratokat a' társaság fejenként és egészben; ez, u. m. Zsoldos Ignác' Népszerű Erkölcstudománya, Horváth Cyrill és Szilasy János megbízott rendes tagok' ajánlására, és pedig a'

munka' közhasznúsága és szükséges volta' tekintetéből soron kívül, adatott sajtó alá.

3. A' társaság által kiadott kéziratok közül ez LXVII-d. számu.

Pesten, november' 25. 1840.

D. SCHEDEL FERENCZ,  
titoknok.

---

**H**ogy én vagyok azt tudom. De tudom egyszersmind azt is, 's mintegy érzem magamban, hogy nemcsak azon külsőségből állok, melyet testnek hívok, hanem van valami bennem, a' mi gondolkodik, ítél, okoskodik; 's ezt léleknek nevezem.

Miután e' szerint sem testemről, sem lelkemről többé nem kétségeskedem: bizonyos előttem az is, hogy testemre nézve ugyan állat vagyok, de azon többi állatoknál, melyek észszel nem birnak, csakugyan több is vagyok; mert én belém gondolkodó lélek, vagyis ész is adatott. 'S mivelhogy az észszel, vagy — közönségesen mondván — okossággal felruházott állatok, embereknek hivatnak, szintolly bizonyos, hogy én is ember vagyok, mint a' mely tagadhatatlan, hogy: többi embertársaim — ezen tekintetben — hózám hasonlók.

Mint ember tehát két alkotó-részből állván, úgymint testből és lélekből, hogy rendeltetésemnek megfelelhessenek, vagyis igazán ember legyek, szükséges, hogy mind testemre, mind lelkemre gondot viseljek. 'S mivel, ha ezt — akár egyikre; akár másikra nézve — nem teszem, az, a' mivé teremtettem, úgymint ember — olly ember tudni-

illik, ki e' nevet megérdemli — nem lehetek : azon, mind testemre, mind lelkemre való gondviselést el nem mulaszthatom; vagyis azt tenni kötelességem. És így általlátom hogy van

## I.

### *Kötelességem testemre nézve.*

'S e' kötelesség kétféle; úgymint köteles vagyok

1-ör testemet nemcsak jó állapotban megtartani, hanem

2-or azt lehetőségig tökéletesíteni is.

És nem is kell sokáig törni fejemet azon, hogy mi lehet az, a' mi testemnek jó állapotban való tartására, vagyis fentartására főképen megkívántatik? mert már maga a' természeti ösztön mindenek előtt a' táplálékot, vagyis alkalmas ételt és italt velem megkívántatja. — 'S mivel ez csupán állati szükség, ebből önként következik egyszersmind az is, hogy e' részben az állati természetre általában kell figyelmeznem. Mert valamint szükségem van annyi ételre és italra, a' mennyi elég; úgy a' mi ezen túl van, nemcsak szükségtelen, hanem kártékony is lehet természetemre nézve. És ha mégis kelleténél többet veszek akár ételből, akár italból magamhoz, elszégyelhetem magamat az általam oktanoknak nevezett állatok előtt, mellyek többet; mint kell, sem nem esznek, sem nem isznak.

Melly érdemlett szégyen hogy rajtam ne esék, szükséges, hogy ételemben és italomban mértéket tartsak; vagyis vigyázzak arra, hogy meny-

nyi elég?'s ezen túl ne menjek. Mivel pedig ezt maga a' józan ész kívánja, ennek helyes voltát állallatom; 's fogadom először is, hogy: ételben italban mértékletes leszek.

Testemnek csakugyan mellőzhetetlen szüksége levén tehát táplálékra; önként látom, hogy: minden erőmet arra kell fordítanom, hogy magamnak elégséges eledelt szerezhsek. A' mit természetesen úgy érek el, ha utána leszek egész testtel és lélekkel. Vagyis tudom, hogy: dolgozni és munkálkodni kell, hogy azt, mire olly elkerülhetetlen szükségem van, magamnak érdemmel megszerezhessem.

Dolgoznom kell annyi bizonyos; mert lám, ha a' föld' terméséből akarok élni, azt meg kell munkálni, különben csupán gatz fog teremni. A' valóságos földművelő' nevét sem érdemli egyéb, mint a' ki földét munkája által iparkodik termékenynyé tenni.

Ha még két kezemmel akarom keresni kenyeremet, csak azt gondolom: ugyan kit fogadnék én meg kézi munkára? azt-e a' kiről előre tudom, hogy nem jó dolgos? vagy a' kit úgy ismerem mint lelkisméretesen dolgozót, vagyis jó munkást. Hogyan tehetném hát fel másról, hogy az többször is kész lesz engem munkára befogadni, ha szinte dologtalan ácsorgó vagyok is. De tán nem is tudja meg! azt gondoljam? Hogy' ne? hiszen a' munka dicséri a' napszámost; ez maga magát kimutatja. 'S elhíszem én, hogy mást is, szintúgy mint engemet, csak egyszer lehetne illyessel rászedni. Mert valamint a' dologtalan munkára — a' hová épen munkás kell — egyszerűen többször én el nem hínám: úgy a' dolog-



talanság miatt becsületvesztett napszámos bizonyosan másnak sem kell.

Ha kézműves vagyok, vagyis úgynevezett mesterember, hogyan tudnék vásárokra eljárni, 's ott azoktól, kik nálam dolgoztatnak, munkámért pénzt váltani? ha szorgalmasan nem dolgozom. Hiszen nem ajándékba adják mások nekem a' pénzt, hanem munkáért cserélik be, vagyis váltják; mit az is mutat, hogy sok mesteremberek épen váltóműveseknek is neveztetnek.

Igen is dolgozni kell, 's nemcsak azért, mivel minden állatok között csak egyedül az ember az, melly magát dolog nélkül el szokta únni; de még azért is, minthogy különben is legfőképen magamnak tennék kárt a' dolgoztalansággal. Mert — például ha gazda vagyok — csak úgy van látatja gazdaságomnak, 's úgy lesz miből élnem, ha dolgozom és munkálkodom; azonkívül még azért is kellvén — mint gazdának — dolgozni, mert a' cselédemtől annyival inkább megkivánhatom a' dolgozást, ha előtte jó példával megyek elő, és így kettős hasznot teszek. — Ha pedig szolga vagyok, tartozó kötelességem dolgozni, olly jól mint tudok; mert gazdám, a' kinek munkásságomat bérbe adtam, azért fizet, hogy munkálkodjam, 's nem azért, hogy tunyálkodjam. Azt hát — ha becsületes ember akarok maradni — meg sem csálhatom. Szavamat adtam, és ez elég; mert az adott szó annyi, mint ha már meg volna téve, a' mit fogadtam. Becsületes ember adott szavát megtartja; 's a' ki ezt nem teszi, nem becsületes.

Ezenkívül — mint szolga — szorgalmasan dolgozom még azért is, hogy ez által gazdámnak 's gazdasszonyomnak velem való meglegedését megérdemeljem. Hiszen, ha egy helyben akarok maradni, annál jobb sorsom lesz, minél inkább megnyertem másoknak, 's különösen uram' és asszonyomnak, velem való meglegedését. Ha pedig el akarok más helyre szolgálatba menni, a' ki befogad, magamviseletét előbbi helyemen tudakolván, igen természetesen annál inkább befogad, minél jobbat hallott felőlem. De mint szolga dolgozom még azért is, minthogy idővel én is iparkodom gazdává lenni, 's akkor el kellene pirúlnom, valahányszor tunya cselédemet dologra szólítanám; mert lehetetlen hogy eszembe ne jusson, hogy valaha — szolga koromban — különb én sem voltam.

Sőt még a' pásztornak sem jó a' munkátlanság. — Hiszen rövid ez az élet, használni kell! a' ki pedig csupán dologtalanul bámulna mindig a' nyájra, egész életét csak úgy bámulná el.

Sokszor gondolhatja a' pásztor, mikor botjára támaszkodva nézi a' birkákat, bárcsak ezeknek mindegyikét ő a' maga számára nyirethetné is, le is metszethetné. Ha meg a' sertéseket bámulja a' kanász, eszébe juthat, hogy jó volna, ha azokat is meg lehetne nyiretni mint a' birkákat, hogy így egyszerre kétféle hasznót adnának. 'S íme ugyanakkor, midőn ezt gondolja, eszébe juthat az is, hogy: ő magának — ha dologtalanul őrizte nyáját — csak egyféle hasznát vette az által, hogy erejét és tehetségét csak a' sereg' őrzésére használta. Holott még azonkívül pénzt is ke-

reshetett volna magának; ha tudnillik e' mellett valamit dolgozott is volna. És ezen pénz-szerzés bizonyosan szintolly jól esnék minden pásztornak, mint a' melly jól esik nekik, ha odahaza az életre való feleség nemcsak gyermeket szül, hanem a' házra is gondot visel, süt és főz, sőt napszámba is eljár kenyeret keresni. Igen bizony, mi tagadás benne: mindenteremtésnek megvan a' maga rendeltetése, mellyet teljesítnie kell; hát senki se henyéljen.

Igaz, hogy ha más részről a' pásztor ismét talán napszámba járna el a' nyáj mellől, vagy olyan dologba kapna, a' mi miatt, hűségére bízott barmaira nem ügyelhetne; avvagy olly munkát választana, mellyet helyből nem is mozdíthatni: még rosszabbat tenne mint most. Mert most csak magának tesz kárt a' dologtalansággal; de úgy, 's az által ha a' rábízott állatokra elegendő gondot nem viselhetne, még másnak is azt okozna.

Hanem vannak ám ollyan okos pásztorok is, kik mind a' mellett, hogy a' nyáját elég gondosan őrzik, valamit kötnek, vessző-munkákat fonnak, bocskort tűznek, ruhát vagy csizmát varrnak, orsót pörgetnek, fából holmi kis eszközöket faragcsálnak, 's más eladnivalókat készítenek; egy szóval munkálkodnak is. És ebből azon hasznot is nyerik, hogy magokat el nem únják, a' mi már magában elég nyereség, de meg a' pásztorbéren kívül pénzt — sőt sokszor azon csekély fizetésnél több pénzt — is látnak. Ők se legyenek hát különbek a' többinél, a' pénzt más is szintúgy elteheti mint ők. És így fogadjuk, és szentül meg is tartjuk, hogy: bármiféle állapotunkban dolgozunk leszünk.

Valóban azok, még pedig annál inkább, mivel kiki érezheti, hogy az étel és ital magában nem is elég a' testnek; hanem annak még ruházatra is van szüksége. És így én is kívánok ezt is — tisztességes úton módon — szerezni. Illy út és mód pedig csak egy van, úgymint: a' munkásság.

Sőt, minthogy a' szabad ég alatt örökké künn nem lehetek, hanem valami enyhely is kell, hová magamat — a' levegő' viszontagságai ellen — ha kivált háznépem is van, ezzel együtt — meghúzhassam, 's a' hová — a' mi keveset szerzek — betehessem: azon leszek, hogy alkalmas házam is legyen. És erre ismét tudom, hogy: iparkodó dolgosság kíváztatik.

'S mindezeket csak természeti szükségeknek veszem. És így csupán annyira kívánom magamévá tenni, a' mennyire testi szükségem megkívánja. Tehát fölösleges ételt és italt, vagy pompás házat részemről másnak sem irigylek, magamnak sem kívánok; hanem örömmel és megelégedve élek azzal, mit munkásságommal szereztem, vagy is érdemeltem.

Hiszen a' természet kevéssel is megelégszik; és így a' tisztességesen túl házi szükségeimmet kiterjeszteni nem kívánom. 'S épen azért, távolról sem tartom magamat boldogtalanak, ha látom, hogy: mások a' legdrágább italokat tartják pompás asztalokon, 's a' legválogottabb ételekben is csak finnyásan válogatnak.

Sőt én természetes eledelemmel megelégszem, és együgyü észszel is azt tartom, hogy az én kevésféle étелеmet a' gyomornak bevenni, és ott — a' testet tápláló nedvességé 's

vérre — változtatni sokkal könnyebb, mint a' dorbézolók' mindenféle keverékét. Hiszen ha mindezeket valaki előre egy tálban összekeverné, 's ezen zagyvalék mellé az én tisztességes ételemet oda tenném, és a' kérdés az lenne, melyikből együnk? ama' keverékből-e? vagy az én egyszerű ételemből? aligha nem az enyémre esnék a' legfinnyásabbnak is választása.

Az itatra nézve pedig általlátom, hogy a' természet minden fünek, fának, állatnak, embernek, a' legjobb italt a' vízben maga elkészítette. 'S midőn egy csergedező patak mellé leülhetek, dologgal szerzett ételemet falatozni, ott lehet valamelly csalo korcsmárosnak bűdös pinczéjében, égetett kénkövel előre kábítóvá mesterkélt bora, mellyen sokszor keresztül sem láthatni. — Nem irigylem annak boldogságát, ki pénzt ad ki azért, mit én ingyen kapok a' természetitől. — Nem, hanem ama' zagyvalékért az én kristálytisztá víz italomat soha el nem cserélvén: ennek mennyei cseppeit, édes megelegedéssel hörpölgetem.

Midőn pedig valamelly boriszák a' korcsmáros által készített dupla rovás miatt panaszolkozik; midőn belfájást és fejszédülést emleget, sőt mikor az — kábult fővel sem magát, sem mászt nem ismervén — a' korcsmából kitántorog, 's azon mocsárba, mellyből előbb egy sertést hajtott ki, maga beleesik, és abból nagy nehezen kivánszorogván, otthon ötet aligváró hűséges jó feleségét baromi bőszerűséggel kínozza; — örömmel eleibe futó ártatlan kis gyermeke előtt pedig eszméletlenül lerogyik, 's a' földön hever; mikor az ilyennek lakása előtt a' korcsmán tett adósággért mindenét elvevő dobszót hallunk; mikor va-

lamelly részegesnek gyermekei átkozzák azon korcsmárost, ki eleinte magát vonogató szülőjöknek először mézes pálinkát adott, 's midőn az azt elvenni nem akarta, lelkére tette bizonyossá, hogy ingyen adja, — azonban már akkor följegyezvén, midőn utóbb a' neki szokott iszákos ember, beteg gyermeke alól is kihúzta a' párnát, hogy azt a' korcsmában beihassa, a' mégis szüntelen növekedett, és mindig csak fél —, de soha le nem rótt adósságba uzsorásan 's kettőztetve bele tudta; mikor mondóm mindezeket halljuk, ha ekkor valaki maga is kezd gondolkodni, és azt, hogy mi jó? mi rossz? megfontolja: az illy dorbézolás' utálatos voltát által nem látnia lehetetlen. Miből önként következik, hogy azt a' becsületes érzésű ember, mint valami kísértetet kikerülje. Isten' segítségével majd e' helyett mutathat ő egykét darab marhát, melyet azon pénzen szerzett magának és övéinek, a' mit a' korcsmán ő is — mint más — elihatott volna. 'S ha ekkor az illy becsületes embert háza' népe hálával megölelvén, örömkönyek peregnek rá: legyen bárki iszákos, részeges; az nem lehet, ki érzi, hogy józan-életmód mellett nemcsak maga boldog, hanem azzal másokat is boldogíthat.

Azonban mivel hát dolgos vagyok, 's ételem' italom' és ruházatomnak tisztességes móddal való megszerzésén teljes erőmből törekedem; és így érzem, hogy a' mit lehetett megtettem: úgy látszik megérdemlem azt is, hogy néha pihenésem is legyen, ha egyébért nem, legalább azért, hogy ismét új erőt nyerjek a' munkára. Nyugodalmat engedek hát magamnak nappal is időnként a'

munkától, az éjt pedig nappallá soha nem teszem; mert tudom, hogy a természet azt nyugalomra rendelte. És így éjszaka épen nem dorbézolok, hanem magamat alvással kinyugtatom.

Ezen kívül testemet, 's ennek megkivántató szükségait, úgymint élelmem', ruházatom' és házi szereimet nemcsak tisztán tartani fő törekvésem; hanem mindezekre nézve egyszersmind a csinosságot is kívánom követni. 'S tudván, hogy csak az egyszerű valóban szép, illy egyszerű csinossággal a' jó ízlésnek is — melly a' szépet az egyszerűségben keresi, 's találja fel — iparkodom megfelelni. Hiú fényt csak gazdag üzhet; de takaros csinosságot vajmi kevéssel elérhetni!

Ámde ha szinte a' test' szükségeiről alkalmassint gondoskodván, annak jó állapotban, vagyis épségben — egész ségben — való fentartása általam lehetőségig biztosítatik is: azzal testem iránt való kötelességeimet egészen még nem teljesítém.

'S nem, azért is, mivel ehhez még az is megkivántatik, hogy valamint a' többi állatokat tökéletesítik az emberek tanítással — példának okáért a' lovat rendes járásra, futásra, árkon átugrásra, 's több e'félére ügyesítik, a' kutyát vadászatra, ház- és nyájörzésre, 's más illyesre megtanítjuk; úgy nekem is testi erőmnek minél több hasznát kell venni, vagyis hogy ezt elérhessem, szükséges testemet is ügyesíteni. — És ez testem' gyakorlása által eshetik meg. — Mit nemcsak azért kell tennem, mert általa magamat tökéletesítem — ezt tenni pedig kötelesség; — hanem azért is, mert ügyességem által egyszersmind keresetemet is szaporítom. Hiszen hogy



ügyes ember többet kereshet: naponként tapasztaljuk. Hogy pedig minden ember tartozik magának tisztas úton módon minél több jövedelmet szerezni azért is, hogy külső állapotját ez által is javítsa, az — a' magunk' fentartását parancsoló igen természeti kötelesség' egyszerű meggondolásából is — mindenki előtt világos lehet.

De ha testemnek jó gondját viselem, 's azt szükséges mozgással is épen tartani iparkodom: a' természettől jutalmul még azt is nyerem, hogy egészséges leszek. 'S hogy ez embernek melly nagy kincse? az tudja csak, ki annak ellenkezőjét — úgymint a' betegséget — nagy mértékben valaha érezte.

Ezt én is átlátván, hogy minden vigyázatom mellett is egészségem netalán megbomlanék, azt kettőztetett magammérséklésével — vagyis helyes életrendtartással — helyrehozni, azonnal fő törekvésem leend. Ha pedig az magában elég nem volna, azoknak, kik a' betegségek' természetét nálamnál jobban értik — úgymint az orvosoknak — tanácsát kikérem, és megfogadom.

Végre magamat úgy tekintem, mintha olyan katona volnék, kit a' fővezér valamelly helyre odaállít, azon parancsolattal, hogy bármi történjék, azon állásban magát vitézül őtalmazza, 's helyét későbbi rendelésig megtartani kötelességének ismerje. — Nem önként ment az oda, hanem más állította azon helyre; és így onnan magától el sem távozhatik.

Én sem jöttem saját akaratomból e' világra. Meg kell hát állnom a' helyen mindaddig, míg teremtménnek nem lesz tetszése innen el vagy visszahíni.



Katonának kirendelt helyéről elfutni — embernek saját életét magától elvenni — nem szabad.

Igaz, hogy tán ellenség fog a' csatahelyre kiállított katonára rohanni, melly meglehet le is győzi. De hiszen éppen harczra van ő rendeltetve, melly elől ha elszalad gyáva, vagy éppen viték; ha küzdve elesik, vitéz lesz nevezete.

Ugyan mikép' kívánhatnám én, hogy nekem soha a' világon bajom ne legyen? mikor mindennek — több, kevesebb — baja van. Hogyan esném kétségbe? mikor az engem helyemre rendelt fővezér — Istenem — ki tudja mit cselekedett, midőn sorsomat elrendelte — rám gonddal lenni meg nem szünik.

Küzdök hát én is, a' világi bajokkal szembe szálllok; — és rendeltetésemnek megfelelően: békességes türéssel veszem azon csapásokat, melyek e' földi harczban rám esnek. Harcznak mezeje ez, 's a' jó harcz' vége rendesen győzelem. A' ki pedig harczban esik el, arról bajtársai azt mondják: ez derék vitéz volt, mert helyét megtartotta, 's kötelességét teljesíté.

Ha már magamtól azt kérdezem, hogy mindezeket honnét, és hogyan tudom? lehetetlen észre nem vennem, sőt mintegy belsőképen éreznem kell, hogy van bennem valami belső erő, melly a' kívülöttem — sőt bennem is — történtekekre figyelmeztén: azokat felfogni képes; továbbá azokat meghatározza, vagy is rólok ítéleteket mond; végre — belőlök következéseket vonván — okoskodik. És így, hogy értelem, ítélőtehetség, 's ész van bennem, azt magamtól tudván: erre nekem több bizonyosság szükségtelen.

Sőt — ha egy kicsit tovább gondolkodom — még azt is észreveszem, hogy ama' belső erőm, azonkívül hogy okoskodása által engem az észszel nem bíró oktan állatok fölé emel, még cselekedeteimre is gyakorolja befolyását. Mert mielőtt valamit tennék, előre hallatja bennem — szándékomat javaló, vagy ellenző — szavát. Ha pedig valami jót már véghezvittem, olly édes érzést veszek észre magamban, melly fölé a' legnagyobb jutalommal. Ellenben ha valamit ellenzett belső bíróm, 's mégis megtettem azt, keserű érzést támaszt bennem — úgy tetszik mindig méltó — szemrehányása, melly velem, hogy szavára nem ügyeltem, 's jó tanácsát meg nem fogadtam, mindannyiszor megbánatja. E' belső bíróra hát folyvást kell ügyelni.

Minden kétségen túl lévén e' szerint már előttem, hogy valamint testem van, úgy birok ennél nemesebb belső alkotó részszel is, a' mellyet már fölebb léleknek neveztem: tudom, hogy ezen saját alkotó részemre is, szintúgy mint testemre, gondot kell viselnem. Sőt mivel ez nemesebb a' testnél, még inkább kell erről gondoskodnom; vagyis tagadhatatlanul vannak hát

### III.

#### *Lelkem iránti kötelességeim.*

Ugyanis valamint a' testre nézve két fő kötelességem van: épen kettő az, a' mivel lelkemre nézve is magamnak tartozom; hogy tudnillik:

1. Lelkemet épségben megtartsam, és
2. Azt minél inkább tökéletesítsem.

A' mi az elsőt, úgymint az épségben meg-

tartást illeti; első tisztem és fő kötelességem lelket minden mocsoktól tisztán tartani. — 'S mivel azon szenny, mellyel bémocskoltatnék, bűnnek nevezteik: magamat minden bűntől óvni — vagyis a' törvény' általhágásától őrizkedni — tartozom: hogy: így Istenemnek azon lelket, mellyet ő tisztán adott, 's így kíván ismét vissza, annak idejében mocsok, vagy is bűn nélkül által- és visszaadhassam. Sőt ha még a' testet is kell gyakorlásokkal kétségen kívül ügyesebbé tenni; önként következik, hogy ezenkívül

Másodszor: Lelkemet is tökéletesíteni, annál mulaszthatlanabb köteleztetésem, mivelhogy ha szinte kétséget nem szenved is, hogy a' legbutább ember, sőt az elméjében megháborodott is bir lélekkel; mindazáltal ama' mennyei szikra — úgymint lelkünk — semmiben, mint épen az észnek csoda munkásságában, magát világosabban ki nem tűntetheti.

'S e' tökéletesítés úgy esik meg, hogy a' belém adott értelmet, ítélőtehetséget, és észet, vagy — közönségesen mondva — az okosságot kimíveljem azáltal, ha nemcsak a' körülem történő esetekre magam eszmélek, de még különösen az okosabbak' oktatására is figyelmezek, 's a' mi jót tőlök hallok, beveszem és meg is tartom.

De mivel nem mindig eshetik az a' szerencsém, hogy illyesekkel személyesen lehessenek, sőt sokan a' legjobb oktatást adottak közül már meg is haltak; hogy mégis megtudjam mint gondolkoztak, 's részint gondolkoznak is; arra írásaiknak, munkáiknak olvasása által mehetek rá. És így olvasni meg kell tanulnom.

Hogy pedig magam' gondolatit én is mássokkal maradandón közölhessem, átlátom, hogy az irás' mesterségét is szükség megtanulnom.

'S ha hogy magamat lelkileg is így kimíveltem vagyis ügyesítem, az által az oktan-bar-moknál, sőt — a' magokra netalán nem ügyelő — embertársaimnál is eszesebb, és így tökéletesebb fogván lenni; erre, mint rendeltetésem' céljára — vagyis a' tökéletesedésre — okvetetlen kell törekednem. Ellenbén természetes, hogy ha tudatlan maradok, akkor magamat eszes átlatnak, vagyis olyan embernek mint kell, nevezni, vakmerőség nélkül alig merhetném.

Ha már saját belsőm — úgymint szellemi részem — vagyis, hogy a' közönséges nevezettel éljek — lelkem iránti kötelességeimről egy kissé elmélkedem, azonnal előmbe adja magát annak meggondolása, hogy: az egész emberi nem' tökéletesítése nekem is, mint egyik alkotó résznek, kötelességemben állván, ezen nemes rendeltetésemet mindig szemem előtt kell tartani. Miből ismét folyton következik, hogy nemcsak semmit nem szabad tennem olyat, a' mi ezen nemes feladással ellenkeznék, sőt még azon is kell lennem, hogy magamat eme' nagy cél' elérésére az által tegyem alkalmatossá, hogy lelki tehetségem' minden ágait kimívelni, pallérozni iparkodjam; — lelki erőm' azon részét pedig, mellynek különös kitűnősége mutatkozik bennem, legszorgalmasabban ügyesítem.

Kötelességem hát lehető legtökéletesebb ismeretet és tudományt szerezni minden tárgyakról. Vagyis azon kell lennem, hogy mi-

nél többet és hasznosabbat tudhas-sak. 'S hogy ez lehessen, hallásból, olvasásból, tapasztalásból, minél többet kell tanul-nom.

De a' tudás magában elégtelen, 's csak úgy lévén jó, hahogy — a' mit tudok — jó cél-ra használandom: önként következik, hogy a' mi jót láttam, hallottam, tapasztaltam, vagy bár-mikép tudok, azt meg is tartsam, és magam is kövessém; ellenben a' mi rosztat tudok, azt — a' mások' kárával és példáján is okulva — kikerül-jem, 's eltávoztassam. Mihez ismét más akarat kell. És így elmém' kimívelésén kívül, akaratom' jóságára is kell töreked-nem.

Ezt ismét úgy érem el, ha semmit nem is akarok tenni, a' mi nem jó, vagyis a' mit jó-zan eszem, és más jó és eszes emberek' taná-csa rosztal; de ellenben a' mit ezek helybenhagy-nak és javasolnak, azt teljesítem. Még pedig minden jutalomra vágyás nélkül teljesítem a' jót, 's egyedül azért, mert jó, mert jót tenni köte-lesség, 's mert ennek teljesítése édes gyönyörű-ség. — Tehát testi érzékeimet, és indulataimat — melyek sokszor ellenkező gyönyörűségre késztetnek, sőt majdnem kényszerítnek — ma-gamon uralkodni épen nem hagyom. Hanem urok lehetvén, azoknak szolgálaimnak kell lenniök; vagyis eszemmel mérsékelvén azokat, csak jó célokra használandom. És így azon fogok len-ni, hogy bennem az ész, 's ne az álla-tiság uralkodjék; hiszen eszes állatnak é-pen azért teremtettem, hogy az ész határozza

meg bennem, mit kell, 's mit nem kell cselekednem.

De kétséget nem szenved az is, hogy: ha eszesen akarok élni, bizonyos rendszabásokat, és zsinórmértéket kell magam elébe szabnom, mihez magamat alkalmazzam.

És ez egész életemre, 's minden cselekedeteimre — kicsinytől fogva nagyig — egyformán értendő. 'S hogy a' sok közül csupán keveset érdekeljek, tudom, hogy: csak a' ház' építése, házi dolgok' vezetése, a' gazdaság' vagy mesterség' folytatása, a' pénznek hová legjobban leendő fordítása, vagyis kezelése, a' gyermeknevelés, 's több e' félek, már olly dolgok, melyekre nézve mások már sok jót próbálván, tőlem is a' józan ész azt kívánja, hogy mások által tett tapasztalásokat, és azok' tanításait használván, ezekre nézve bizonyos jó rendet tanuljak, és folyvást meg is tartsak.

Igy hát példának okáért, ha tudom, hogy a' tűzi veszedelem ellen mi módon kell építkezni? természetes eszem azt fogja nekem is mondani, hogy tehetségem' erejéhez képest, én is ama' legjobb mód szerint építsem házacskámat. Ha tudom, hogy van olly tűzkár-biztosító társaság, melly azért állott össze, hogy tagjai a' tűzkár ellen egymást kölcsönösen biztosítsák, és ha valaki, saját hibája nélkül támadt tűz által kárt szenved, a' tagok közül, ennek kárát ama' társaság — vagy a' többi tag — megtéríti: kész leszek illyesekbe befizetendő csekély summát időnként megadni, csakhogy magamat ez által, koldúsbokra is juttatható veszedelem ellen, illy szépen biztosítsam, — de megkárosult ember-

társaimon is segítsék; mint azok is fognának viszont rajtam is segíteni.

Ha tudom, hogy más míveltebb gazdák kevesebb földből is többet vesznek be, mert a 'gazdaság' vezetéséhez jobban értenek, a' földet is jobban tudják mívelni, és változtatva vetik vagy ültetik azt be más más természetényekkel; hogy a' földek közé, legelőre, vagy házudvarra ültetett fáknak mind gyümölcséből, mind fájából milly temérdek hasznót vesznek be máshol; hogy kis föld is sok jövedelmet ad azoknak, kik eper- vagy szederfákkal ültetik be, 's a' gazdagon jövedelmező selyemtermesztést szorgalommal gyakorolják; igen ha ezeket tudom miként esnek meg, bizonyosan én is leszek olly eszes, hogy: józanabb gazdálkodásmódot tanuljak és folytassak, 's ez által jövedelmemet a' kereset' legtisztességesebb útján szaporítsam. — Valamint igen természetes, hogy a' ki mindezekről semmit nem tud, bizonyosan csak a' régi rossz szokás mellett fog megmaradni; vagyis tudatlansága mellett, és akkor is, mikor szép jövedelme lehetne, csak a' szegénység' kínjai közt tengődik egyik napról a' másikra.

A' ki tudja, hogy vannak olly helyek, mellyekbe beadhatom — ha csak egynéhány garasnyi — megtakarított pénzecskémet is, mellyek épen azért takarékpénztáraknak neveztetnek, és a' mellyekben még a' kamatnak is szedhetvén idővel kamatját, egy cselédnek megzsugorgatott pár forintja, vagy egy gyermeknek születésekor beadott csekély kis tőkepénz, azokat egész életökben boldogítható nagyságra sza-



porodik: miért ne kapna az örömmel eme' boldogító alkalmatosságon?

A' ki nemcsak érzi, de alaposan is tudja, hogy földi szerencsétlenségének, 's nyomorúságban tengődésének egyik fő oka az, hogy szülői több gondot nem fordítottak neveltetésére; nemde kettőztetett erővel fog gyermekei' nevelésén törekedni? 'S inkább kevesebb örökséget hágy nekik javakban, de e' helyett a' jó nevelésben egy örök tőkepénzt, mellyből egész életökben gazdag kamatot szedhessenek az által, hogy eszök után is megélhessenek; még pedig jobban, mint más — bár több vagyonnal bíró, de — neveletlen, és tudatlan.

Igen, ha ezeket 's több száz efféléket én is tudom, bizonyosan a' józan ész tölem azt kívánja, hogy életemet, és cselekedeteimet ezen okos szabályok szerint intézzem el; vagyis eszemnek én is hasznát vegyem. —

Ha tudom hogy a' természet minő törvények alá van vetve? bizonyosan holmi levegői tűneményektől, lidérczekről, üstökös csillagoktól, hold- és napfogyatkozásoktól, rettegni nem fogok. Olly buta nem leszek, hogy kártyavetésnek, és szerencse mondásnak, kalendáriumi időjövendőlésnek, 's más haszontalan ámitásoknak hitelt adjak. Nem fogom gondolni, hogy a' természet-alkotta nagy felhőket, egy kis harangozással el lehessen kergetni; ráolvasásra, öntésre, kísértetjárásra, 's több más babonára semmit adni nem fogok. — De, hogy mindezekre eszem felnyiljék, és ugyszólván megvilágosodjék, szükséges a' természet' tör-



vényeit ösmérnem, 's ki- és megtanulnom. —

Ha tudom, mik történtek e' világon, de különösen kedves hazám minő viszontagságokon ment által? holmi mesék tudatlan bámulást bennem bizonyosan nem fognak gerjeszteni. — Mire ismét általlátom, hogy a' történetírások' tudása kiyántatik.

Ha pedig azt akarom megtudni, hogy én mit követelhetek másoktól? 's azok nekem mit tartoznak megadni, vagy tőlem mit tagadhatnak meg? és viszont én mások iránt mivel tartozom? hogyan gondolhatom hogy ez másképp megeshessék, mint hogy : mind a' magam' jussait vagyis igazait, mind másokéit tudjam; tehát ama' törvényeket, melyek rámtartoznak ismernem kell. És ekkor bizonyosan szintugy nem fogom az engem törvényesen nem illetőket mástól követelni, mint ellenben törvényes járandóságomat, mindenkitől annál biztósabban megkívánhatom. Holmi ámitóknak pedig, kik csakhogy élhessenek mindenből pört csinálnak, 's — hogy ők nyerekedhessenek — felbiztatják a' szegény tudatlan embert azzal is, a' minek megnyerését okosan nem is reménylhetni, bizonyosan nem adok semmi hitelt, 's őket mint ámitókat meg is vetem. Hiszen magam is általlátom akkor a' dolog' mivoltát, és így annak eligazítására más-hoz ki nem szorulok. De még ha tanácsot kell is kérdeznem mástól — a' mi nálamnál eszesebbeknél is megtörténik, 's a' mit bizonyosan én is fognék követni — mindjárt jobban meg tudom válogatni az embereket, hogy kiktől kér-

dezzek tanácsot, 's kiknek higyek? ha magam' esze szerint a' dologba inkább belátok, mintsem az, ki előtt el lehet mondani bármit, 's mindent jó pénz helyett elfogadni elég szerencsétlen. —

De ha kérdezem magamtól, hogy mindezeket hogyan, és honnan tudhatom egyébből, mint akár szóbeli, akár olvasás általi oktatásból, és tanulásból? vagyis ha tudásom' határát minél inkább kiszélesítem —: hát még se törekedném arra, hogy minél több hasznosat tudhassak? 'S mivel ez magától nem jön, ne tanuljak-e minél többet? vagyis lelki tehetségeimet még se műveljem ki, és ez által ne tökéletesítsem? — Isten mentsen meg ilyen gondolkozástól; hiszen a' ki tudni akar valamit, annak tanulni kell. Én is hát azon leszek igen is, hogy minél inkább kiműveljem tanulás által magamat; mert lehetetlen meg nem ismérnem, hogy ha önként ellenkezőt tennék, egyenesen magam iránti kötelességemet mulasztván el, azzal valóban vétkez-ném is. —

És értelmemnek illy móddal való kifejlődése, imígy elérendő okosodásom, és eszességem, bizonyosan oda is fog vezetni, hogy valamint más eszes emberek szoktak, úgy én is, semmit helyes ok nélkül, 's a' nélkül hogy előbb megfontolnám, ne cselekedjem. Ellenben a' mit hosszas meggondolás — és más nálamnál okosabb' tanácsának is kikérése — után, jónak látok: a' mellett állhatatosan megmaradjak. 'S hahogy ez által, és még az által is, ha a' világi viszontagságok alatt le nem görbedvén, sőt azokkal bajnok módra megküzdvén, lel-

ki erőmet időnként edzem, vagy — hogy úgy mondjam — növesztetem és szaporítom: bizton reménylhetni, hogy egy bizonyos benső állhatatosságot fogok magamnak szerezni, melyet erkölcsi erőnek — jellemnek — karakternek is szoktak nevezni.

De megkívántatik bennem az is, hogy: igazságszerető legyek; 's ezt főképen magamra nézve legszigorúbban az által gyakoroljam, hogy semmi félretérést a' jó utról magamnak meg ne engedjek, hanem a' legkisebb ferde lépést azonnal mintegy magam' szemére hányván, az elhagyott jó ösvényre halasztás nélkül visszatérni egy pillanatig se késlekedjem. Sőt mindig úgy cselekedjem, a' mint tenni egész világ' láttára sem szégyenlenék; és így a' nyilvánosságtól soha ne irtózzam. —

Hogy pedig igazságos lehessenek, szükséges az is, hogy: eszemmel mindent, a' mi előmbbe adatik részrehajlás nélkül megvizsgáljak, 's magam' belátása szerint ítéljek, és ne vakon higyek mindig a' mondottaknak. De ellenben magamat csalhatatlannak épen nem tartván, ebben tovább' okosan nem mehetek, mint erőm engedi: mások' bölcsőbb belátását illetőképp méltatni tehát soha nem szünöm meg.

Továbbá azért kellvén az igazságot követni, mert igazság; valamint részvétlenül nem maradhatok ott, a' hol valamit igazságnak látok, hanem a' mellett szavamat — csakhogy tisztelettel — fölemelni kötelességemnek tartom: úgy tudom, hogy ennek u. m. az igazságnak szentse-

ge semmi gyarlóságot vagy ármánykodást nem szenved meg. És így az igazság' keresésében azt nézni, hogy valami igazság azért, mert az én hasznom úgy kívánja, vagy azt én úgy akarom; avvagy, hogy igazság valami, mert más annak mondja, egyoldalulag 's gyáván hinni: képes nem lehetek. De annak meghatározásában azon balitéletől sem lehet elfogulva lennem, hogy: valami igazság mert régen úgy van; vagy igazság, mert az újabb gondolkozás így kívánja. Ez félszűzségre vezetvén: én szeretem 's követem az igazságot, akár újdön legyen az, akár régi. Hiszen az igazság nem ifjodik, és avul el; mert egy az, és az marad mind örökké, csak az emberek változnak, kik azt megismerik vagy tagadják.

És még tudván azt is, hogy az igazságszeretetnek egyik ellensége, a' magameghittség, vagy kevélység: ezen gyengeséget, melly mindig ollyasban szokott büszke lenni, a' mivel nem bír, utálok, és kerülöm.

Azonban minden igazságok' fő igazságát az erkölcsök' és vallás' körében találván fel, hogy ezeknek minél tökéletesebb ismeretére főképen kell törekednem, igen világos előttem az is. Tehát fogok is mindezekre különösen törekedni.

Általában mondva pedig tudom szükséges, hogy eszem által a' cselekedetek' rendszabásaival megismerkedvén, iparkodjam mindazokat a' törvényeket tudni, mellyeket az ész cselekedeteim' zsinormértékeül előmbe szab, 's azon társaság mellyben élek, meghatározott; és hogy csak azokat akarjam ten-

ni, a' mik ezen két rendbeli törvényekkel megegyeznek.

Hiszen ha az észre nem vigyázok, esztelen lesz, a' mit teszek; ha meg azon társaság' törvényeit meg nem tartom, a' mellyben élek, nem érdemlem hogy az kebelében megszenvedjen.

Ezenkívül van még lelkemre nézve egy nagy tekintet, mellyre különös figyelmet kell fordítanom; az tudnillik, hogy belsőképen is érezvén, hogy ezen léleknek romlandó testemnél sokkal fölségesebbnek kell lenni csak azért is, mivel ez határozza meg bennem minden tudásomat 's akarásomat, és még a' testnek mozgólásai is ettől függnék; de még jól tudván azt is, hogy ezen lélek mindig többenél többet akar az ész által velem tudatni, akaratomat pedig mindig csupán csak jóra kormányozza: lehetetlen — 's az Isten' jóságával meg nem egyeznék — hogy ez is elveszszzen akkor, midőn romlékony testem a' sírba letéttetik. Hanem ennek a' teremtető, az örök tökéletesülést szabván elejébe, azt pedig e' földön — életem' rövidsége miatt is — el nem érhetvén: maga tulajdon eszem okvetetlen megkívánja, hogy nemesebb részem, vagyis a' lélek el ne vesszzen; sőt mindörökké éljen.

Igenis, a' mit a' szent hit erről tanít, úgy mint a' lélek' halhatatlanságát, azt már maga az ész is követelvén, belső nyugalommal vagyok; mert ha testem porba száll, 's elrothad is, lelkem örökké élni fog, mivel halhatatlannak teremtettem.

De úgy is élek hát, 's olly jó leszek, hogy ezen halhatatlanságra érdemes legyek.

Vagyis, hogy elkövetett rossz tetteim miatt el nem maradható lelkisméretem' mardosása azt pokollá ne tegye; hanem mint olyan, ki minden erkölcsi rossztól — azaz a' bűntől — gondosan őrizkedett, ellenben a' jót teljes erőből tettelesen követte, tehát erkölcsi kötelességét mindig teljesíté, 's becsületesen élt: — a' jóknak mennyei érzését örökké érezhessem.

---

### III.

Valamint magam kétségtelenül vagyok, olly bizonyos előttem az is, hogy kivülem más tárgyak is vannak; mint például füvek, fák, kövek, 's több e' félék, melyekről érzékeim, úgymint látás, hallás, szaglás, izlés és tapintás által magamnak tapasztalást is szerezhetek.

'S valamint tagadhatatlan, hogy ok nélkül semmi sincsen; meg vagyok győződve én is arról, hogy: mindezek ok nélkül nem teremtetek. Nekem tehát ezeket, a' mennyiben senkinek nem tulajdona, hasznomra fordítani szabad ugyan; mindazáltal — minden ok nélkül — azon czélt, a' miért ezeket a' természet előhozta — az által, hogy azokat megcsonkítsam, bérnítsem, vagy épen életöket is elvegyem — elrontani nem szabad. E' törvényt maga szabván előlömbe józan eszem, tisztelem a' teremtetőt legkisebb teremtésében is.

Ezenkívül pedig úgy gondolkozván, hogy: ha én valami fát, virágot vagy egyéb növényt

ültetnék, 's midőn — szépen növekedvén már — előre örülnék azon gyümölcsnek, melyet annak ágai alatt magam, sőt tán kedves ház-népem is, örömtelvé izlelhetünk; — de örvendnék még annak is, hogy az út mellé ültetett fának árnyéka alatt, minél tovább él az, annál több vándor fogja — a' hosszas út' göröngyei által feltört — lábait nyugalommal enyhíteni; télen pedig, hó lepvén el az egész vidéket, midőn senki sem tudja az út merre megyen, és így árokba, vízbe, vagy más szerencsétlenség' helyére könnyen juthatni, tudom mi jól esnék a' fák' sorai között biztosan menni nekem is, kivált valami ösmeretlen vidéken? és mégis egy betyár ezen szép fáknak nekik menné, 's azokon fejszáját próbálván bevagdálná, vagy — erejét mutogatván — a' legszebb ültetvényt földre huzná, kitépné, vagy marháival gyönyörűn sarjadó erdőmet, 's más veteményt vagy ültetést leéltetne, és így legédesebb örömeimtől, sőt a' fáradtságom után méltán illető haszontól, igazságtalanul megfosztana: mindezek nekem bizonyosan kedvemre nem volnának.

De fontolóra vévén még azt is, hogy valamint más' barmát én el nem hajthatom, sőt azt meg sem csonkíthatom, mástól ruháját el nem vehetem a' nélkül, hogy ezzel a' tulajdonosnak igazát meg ne sértsem: úgy a' más által ültetett fák' gyümölcséhez, másnak vetéséhez, legelőjéhez nekem semmi jusom nem lévén, mivel a' hol járok kelek — hacsak a' világ' lakatlan részeibe nem jutnék — igen alkalmasint minden talpalattnyi földnek, 's azon lévő mindennek, van ura 's tulajdonosa: a' más tu-



lajdónát szentnek tartom, és nem bán-  
tom. Mert csak azt gondolom meg ilyenkor  
mindig, hogy: ha az én tulajdonomat  
más bántaná, bizonyosan én sem sze-  
retném.

Illyen világos igazság továbbá az is, hogy azon  
leketlen tárgyakon kívül, millyenek a' fák, fű-  
vek, és több növények, vannak körülöttem oly-  
lyan állatok is, melyeknél én eszemre nézve  
felsőbb vagyok ugyan, de — mint érző állatok  
— ennyiben hozzám csakugyan hasonlítanak. Ha  
hát például valamely barmot koplalással kínoztatni, vagy lovat és más marhát kegyetlenül ve-  
retni, avvagy erején fölül megterhelteni;  
valamelly kutyát pajkos gyermekek által kövek-  
kel hajigáltatni, csontjait eltöretni; egy kis  
ártatlan madarkának szemeit kisüttetni, a' meg-  
lövött vadat kínoztatni, 's több eféléket lá-  
tok: részvevő emberi érzésem azt juttatja e-  
szembe, hogy az illy állat-gyilkosokkal ha ha-  
sonló történnék, vajjon mit mondanának? pe-  
dig az igazság egy, 's a' mi igaz egyre nézve, a'  
másikra nézve is igaznak kell lenni.

Hogy a' többi állatok mennyire birnak ész-  
szel? azt tökéletesen meg nem határozhatván; mind  
a' mellett, hogy példának okáért a' kutyának hű-  
ségét és ügyességét, a' fecskének, 's más sok  
állatoknak fészek-rakását, 's több illyeseket min-  
den észhiánynak nem mondhatjuk: ennek fésze-  
getését én a' tudósokra bízom. 'S csak ott ve-  
szem fel a' dolgot, hogy — mint afféle állatok  
— azok is érzékekkel birván: lehetetlen, hogy  
a' kínzásokat, melyek rajtok elkövettetnek —  
úgy mint mi — ne érezzék.



Ugyan mi hatalmazna hát föl engem bármi állatnak kínzására? Sőt egy nyekegő őznek fájdalom-könyűi, egy csípejetört lónak nyögése, elég arra hogy: — illy baromi tettől iszonyodván — nemcsak én soha hasonlót tenni képes ne legyek, de az illyest másokban is — lehető jó móddal — megakadályoztatni, egész erőmből törekedjem; belső jó érzetem magamban még azt is kívánván, hogy illyeseket a' törvény — egész súlyával — megbüntessen.

Ezenkívül bizonyos előttem az is, hogy a' melly állatoknak hasznát veszem, sőt a' mellyeket gyönyörűségemre foglaltam is el a' természet' ura' táplálása alól, azoknak alkalmas helyéről, szükséges eledeleik' kiszolgáltatásáról, tisztán tartásáról, ápolásáról, gondoskodni, szóval jó és hív gondjokat viselni, a' háladatosság által is parancsolt kötelesség. Azoknak netaláni sanyargatása, és erejük fölötti megterhelése, ütése dobása pedig: valóságos véték lenne.

'S ha már ezen — nálamnál alacsonyabb rendeltetésű — teremtményekre nézve is vannak kétségtelen kötelességeim: lehetetlen azon, — hogy: hozzám hasonló

#### IV.

#### *Embertyársaim iránti köteleztetésem*

még szorosabb — csak egy pillanatig is kételkednem.

Sokan azt mondják, hogy ha azt akarjuk tudni, másokkal mint kelljen bánni? „tegyünk úgy velök, mint mi akarnánk, hogy

velünk mások cselekedjenek.“ És ez, a' szoros értelemben vett jószágos cselekedetekre nézve általános zsinórmértékül meg is tartható. Mert, példának okáért, ha én koldús volnék, jól esnék, ha más nekem alamizsnát adna, ruhátlan létemre felruházna, hajlékom nem lévén magához befogadna: és így én is jól teszek, ha a' szegénynek alamizsnát, az éhezőnek ételt, a' ruhátlanak ruhát, a' hajléktalannak hajlékot adok.

De annyi igaz, hogy ezen szabály ellen is lehet — talán inkább elmés, mint nyomos — ellenvetést tenni. Mert, például, ha én magam a' korán fekvést 's kelést megszoktam és szeretem, tehát vendégemet is, ki ellenkező szokásban van, a' nappal való lenyugvásra, reggel pedig — arra, hogy ő talán az éjjel nem is aludt, hanem csak reggel felé nyomta el az álmot, nem ügyelvén — már a' hajnal' hasadtával, csupán azért, mivel én ezen élet-módot szeretem, ágyából való kikelésre ösztönözném: ezen, 's más e' féle szivességem, aligha köszönettel fogadtatnék.

Ha tehát azt állítjuk fel szabályul, hogy: akkor cselekszünk jól, „ha azt másoknak nem tesszük, a' mit nem szeretnénk, hogy mások is velünk tegyenek“ ebben még sokkal alaposabb rendszabást találunk.

Mert annyi bizonyos, hogy a' rosztól már természeti belsők irtóztván, azt magunknak nem szeretnénk. És így, mivel én, például, nem szeretném, ha más az én ruhámat hírem nélkül elyinné, vagy pénzemet erővel tőlem elrabolná; ha házamat felgyújtaná, vagy jó hiremben

nevemben gázolna; annyival inkább nem kívánom pedig, hogy életemet gyilkosan elvegye; — vagy nem szeretném, ha valaki engem csak meg is verne, személyemben, avvagy értékemben, bármiféle károkat okozna; fölöttem törvényt ülven igazságomra semmit nem ügyelne, hanem ellenem hamis, és törvénytelen ítéletet hozna; ha gyermekeim hozzám háládatlapok, sőt ellenem gonoszt cselekvők volnának; cselédeim, munkásaim 's egyéb alattvalóim, tőlem nem függenének; ha más azt, a' mivel nekem valósággal tartozik, még pedig éppen az előre meghatározott időben, meg nem adná; törvényes jussimat sértené; ha adott szavát megszegné, szerencsémét gátolná; a' véletlenül 's minden akaratom nélkül lett megbántásért rajtam irtózatós boszút állana, ellenem haragtartó maradna, 's több efféléket én bizonyosan magamra nézve nem óhajtok: tehát erkölcsi jót cselekszem, hahogy másra nézve is hasonlóul gondolkodom. Azaz illyeseket mással tenni én sem fogok. Jelesen:

Más' vagyonát híre és engedelme nélkül el nem viszem. Annál inkább erővel semmijét el nem rablom; házát vagy másféle tulajdonát föl nem gyújtom. Más' jó hírében nevében nem gázlok; életét gyilkosmódra el nem veszem; vagy csak testi sérelmet is senkinek nem okozok. — Semmiféle kárt senkinek nem teszek; sőt másnak tulajdonát, mellyhez törvényes igazai is természetesen tartoznak, illő tiszteletben tartom; annyival inkább igazságtalan ítéletet embertársam ellen nem hozok. — Szülőim iránt háládatos tisztelettel, és illő engedelmességgel viselte-

tem, 's a' tőlök vett jókat viszonzni teljes erőmből törekedem. Minden főlebbvalóim iránt köteles engedelmességgel leszek; tartozásomnak pontosan eleget teszek; szavamat megtartom; más' szerencsáját nemcsak nem gátolom, sőt azt előmozdítani egész erőmből 's tiszta szívvel törekedem. Azoknak, kik engem megbántottak — mint Istentől én is kérem bűneim' bocsánatját — szívem szerint megbocsátok, 's haragtartó nem leszek. Egy szóval embertársaimat kímélni, őket szeretni, irántok könyörületes, részvevő és jótékony indulattal viseltetni, 's javokat elősegíteni fő gyönyörűségem leendő.

De, hogy ismét a' különböző ízlés, és szokás után — habár csak színre nézve, azonban mégis — tehető ellenvetéssel ezen szabály ellen is élni ne lehessen; ha azt akarom teljes meghatározottsággal megtudni, hogy véghez vigyem-e valamelly szándékomat, vagy ne? csak azt fogom mindig szem előtt tartani, hogy: „úgy cselekedjem, a'mint, ha minden ember cselekednék, belőle nemcsak semmi rossz, sőt igen is jó következne.“ Vagyis azon leszek, hogy: tetteim megérdemeljék azt, hogy mások, sőt ha mindenek is, hasonlóul cselekedjenek. 'S ezen általános mértékhez szabván szándékomat, vagy tán már véghez is vitt cselekedtemet, kétségtelenül megmondja saját eszem, ha jó-e a' mit tenni szándékozom, vagy már meg is tettem? sőt másnak is helyes-e ez, vagy amaz cselekvése?

Ha például arról tanakodnám magamban, hogy szabad-e hazudni, csalni, paráználkodni, lopni, 's több efféle bűnöket elkövetni? azt kér-

dem előbb józan eszemtől, hogy jó volna-e, ha szomszédom az én malaczomat, — annak tyúkját egy utas, — ennek ruháját egy koldus, 's így tovább — elvinné? avvagy jó volna-e, ha minden ember a' másik' sajátját, az ő híre tudta és meg-egyezése nélkül eltulajdoníthatná? És így: ha minden ember lopna, belőle mi? — 's jó-e, vagy csupa rossz — következnek?

Ha arról tanakodom, hogy ölni szabad-e? csak azt kell kérdezni magamtól, jó volna-e, ha egyik ember a' másikat csak öldözné, 's tán a' kezdet épen rajtam — de ha máson is — lenne? És mind erre, érzem, hogy saját eszem és szívem azonnal, nem mel felelvén: átlátom, hogy amaz isteni 's emberi törvények „ne lopj, ne ölj“ már mindenkinek józan eszében is megvannak írva, és így annál szorosabban megtartandók.

Egy szóval ha úgy cselekszem, hogy abból, ha mások is úgy tennének, csak jó következnek; vagyis, ha az én tetteim beillenének mások' cselekedetei' zsinormértékeül: akkor tettem erkölcsi jó cselekedetet. A' mit mihelyt megtudtam, azon belső igaz eltökélésem lepte meg szívemet, hogy e' szerint fogom egész életemet intézni.

'S eme' — teremtőm által szívembe adott, és ekképen enmagam' esze által is, magam elébe szabott — törvényt teljesítem azért, mivel törvény, teszem a' jót, mivel jó az, 's a' gonoszt saját rutságaért kerülöm. Attól pedig, hogy erkölcsömmel kereskedést űzzek, egyáltalán őrizkedem; mert szívemet uzsorára ki nem adván, semmi jutalomra

nem számolok. Sőt tudván, hogy — mint minden testnek van árnyéka — minden embernek meg vannak a' maga terhei is: az enyéimet én zugolódás nélkül elhordozom, 's be töltöm a' törvény' rendelkezését, ha mindjárt világi szerencsétlenség lenne is következése. A' bűnt pedig kerülöm, ha mindjárt hatalom polczára emelne is. Így elérem, hogy rám nézve a' világnak, vagyis szerencsének, kevés hatása lesz; mert én, nem — külsőképen — szerencsés, hanem — belsőképen — boldog kívánván lenni: ezen lelki nyugodalmat, a' kötelesség' teljesítésének tiszta érzetében keresem, és fel is találom.

Ezek szerint annak meggondolása, hogy embertársaim hozzám hasonló testtel és lélekkel bírnak, azt is teszi kötelességemmé, hogy, valaminth magam testét és lelkét épségben megtartani, sőt lehetőségig tökéletesíteni tartozom: úgy köteles vagyok felebarátimnak testi jóllétét, lelki műveltségét, és szívbeli jóságát is, minden lehető tisztességes módon, előmozdítani; vagyis, mind testi mind lelki javaikról gondoskodni.

Tehát embertársaimnak személy- és vagyonbeli bátorságát nemcsak meg nem sérteni, sőt inkább azokat, minden törvénytelen megtámadások ellen, ótalmazni; lelki kifejlődéseket és erkölcsi javulásukat pedig czélszerű oktatással, 's tanítással, de különösen jó példaadással is elősegíteni törekedem.

Mivel pedig, ha ezeket magam iránt teljesítem, akkor mondhatom csak, hogy magamatszeretem: úgy mindezeket felebarátimra nézve sem mulasztom el. Sőt kész leszek magamtól megta-

gadni bármelly gyönyörűséget, hogy egy még nagyobb gyönyörűségben részesülhessek, úgy-mint, hogy embertársaimmal jót tehessek. Mert, a' ki magától valamit megtagad, csak hogy azáltal másokon segítsen: az gyakorolja egész mértékben a' felebaráti munkás szeretetet.

Ha az isteni gondviselés' rendelése szerint házastárssá lettem, hitesem — mint hasonló másom — iránt, a' legtisztább szeretettel viseltetni; gyengeségeire nézve — meggondolván hogy magam sem vagyok hiba nélkül — illő kiméléssel lenni; betegsé-gében vagy más szerencsétlenségében ápolni, 's mint hív élettársa ötet követni, holtomig és holtáig meg nem szünöm. És még javait is téko-zolni nem csak óvakodom; sőt teljes erőmből azon leszek, hogy, tisztességes úton és ipar-kodásommal, minél többet szerezhessenek, és így sorsát ez által is javíthassam. Hahogy az Isten há-zasságunkat gyermekekkel is megáldja, azo-kat jó és hasznos emberekké nevelni, 's e' végett iskolai célirányos tanításra adni, tel-jes erőmből törekeдем. 'S ezt teljesítem még akkor is, ha néha egy kis megerőtetésembe kerülne is; osupán boldogságukban keresvén boldogságomat.

Szeretem jelesen azokat is, kiket azért, mi-vel őket becsületeseknek tartom, barátimmá választottam; 's az ő irántami jószívűségeket hoz-zájok vonzó tiszta szeretettel, és illő magamvise-letével kívánom megérdemelni.

Altalában pedig: minden embertársaimat — mint hozzám hasonló test 's véreket — a' felebará-ti szeretet' kedves kötelével kötöm szivemhez ;



szeretvén felebarátomat mint enmagamat. 'S hiszem, hogy: felebarátim' javára czélzó munkás szeretettel, az Isten' és emberiségnek, egyik fő és nagy parancsolatját teljesítem.

Semmi kétséget nem szenved továbbá előttem az is, hogy: nemcsak hozzám hasonló embertársaim iránt vannak szoros kötelességeim, de még azokkal is, kik — mint emberek — hozzám ugyan hasonlóok, de születés, véletlenség, vagy éppen polgári állások, őket hatalmam alá rendelte, (szintügy, mint engem is rendelhetett volna azoknak, sőt másoknak rendelt is hatalma alá) teljes becsülettel bánni tartozom. És még, hogy: illető kötelességek' betöltésével valamint ők tartoznak, úgy azt tőlök én is méltán megkívánhatom, 's erre őket törvényesen kényszeríthetem is; mind azáltal velök azon felsőbbbséget kínosan éreztetni nemcsak óvakodnom kell; sőt minden kegyetlenségnek, 's illetlen bánásnak távoztatásával sorsoakat, a' leereszkedés' és tisztos velekbánás' lágy-ságával enyhíteni, a' tőlem nekik netalán járandó ételt, ruházatot és egyebet rendesen kiszolgáltatni, mulaszthatlan tartozásom. Ezenkívül őket — mint egyforma embertársaimat — kitárt, felebaráti karokkal ölelni; bajaikon segíteni, egy szóval: alattvalóimmal, mint emberrel illik, emberi módon bánni, ugyan embertársi kötelességem. És így, azokhoz, kikhez egészen hasonlónak magamat nem tarthatom — úgymint főlebbvalóimhoz — hogyne tartoznám még szorosabb kötelességgel viseltetni? — Önként állallátom tehát, hogy: vannak



## V.

*Fölebbvalóim iránti köteleztetésim is.*

'S mindjárt maga a' természet juttatja eszembe azon édes kötelességet, melyet szívemben érzek, mihelyt meggondolom: kik azok, kiknek életemet, fölneveltetésemet, tápláltatásomat, ruháztatásomat 's több jókat köszönhetek? Ki az, a' ki engem' szive alatt hordozott? ki az, ki engem járnai tanított, 's tántorgó lábaimat gyámoltatva sokszor óvott az eleséstől? ki az, a' ki jó eleve megmondta nekem mi jó? hogy azt tegyem, 's mi gonosz? hogy attól óvakodjam. Oh tudom már, az én szeretett atyám és anyám, vagyis kedves szülőim, ezen legnagyobb földi jótevőim! Ki lenne pedig jóltevője iránt háladatlan?

De még ha szülőimben — velök is természetesen közös netaláni gyarlóságot, 's némelly — hiányokat tapasztalnék is: hibáikat nem kutatom; hanem, a' mennyire azok csakugyan szemembe ötlenek, az előttem fekvő szomorú példából hasznos tanulságot vevén, hasonlót cselekedni gondosan őrizkedem. Sőt megelégszem azon édes érzéssel, hahogy irántok a' gyermeki hálados kötelességet megbecsülésök, illő táplálásuk, 's öregségökben, vagyis a' második gyermekségben, úgy, mint ők nekem az elsőben — sőt ha több módom van benne, még jobban is — gondjokat viselésem által, teljesíthetem. Ha én is szülő vagyok, vagy leszek, azt, hogy gyermekeim hozzám háladosak legyenek; azon esetre, ha én

szülőimhez az nem voltam, magam részéről tölök — olly méltán — nem is követelhetvén; noha tudom, hogy a' szülői kötelesség' elmulasztása, az elmulasztót terheli ugyan, de a' méltatlanul illetett gyermeknek, szülői iránti méltatlan bánásmódra, szabadságot épen nem ad.

'S föltevén, hogy a' szülők is — mint emberek — teljesítik az emberi kötelességet: azaz semmit ollyast, mi a' főtebb érdeklett isteni és emberi köztörvénynyel ellenkeznék, tőlem nem kívánnak: irántok való kész engedelmeskedésben keresem gyermeki kötelességemet. Ha pedig azzal ellenkezőre, példának okáért valamelly tolvajságra, rablásra, gyilkosságra, hazámnak vagy királyomnak elárulására, 's más vétkekre ösztönöznének; már akkor az ő gyenge szavaikat, a' belém írt szent törvénynek hatalmas szózata elnémitván: ezen főbb törvény által, a' nekik gonoszban való engedelmeskedéstől, fölmentettem.

Továbbá hogy: értem fáradozott nevelőimet és tanítóimat, gazdámat vagy uramat, a' polgári társaság' elrendeltetése szerint fölöttem álló tisztviselőket és törvényhatóságot, törvényes biráimat és minden más egyházi 's világi előjáróimat, nevezetesen — ha polgári helyzetem szerint másnak urasága alatt vagyok — földes uraságomat is, illendő tiszteletben tartani, 's nekik engedelmeskedni tartozom, már abból látszik előttem önként következni, mivel valamint a' természetben vannak magasabb fák és apró csemeték, nagy hegyek és kicsiny halmok, sőt völgyek is, 's több efféle természeti különbségek: úgy ezek nálam felsőbbek, én tehát náluk alsóbb vagyok. Vagyis

ők előljáróim—én alattvalójok —lévén: én tartozom önekik, 's nem ők nekem—engedelmeskedni.

És még azon esetre is, ha—mint emberek ők is netalán hibázván — rendelkezéseiket a' törvénynyel megegyeztetni nem tudnám, sőt azokat részemre károsnak 's igazságtalannak találnám: semmi sérelmem arra igazat nem ad, hogy magam bírása legyek. Mert a' magabiráskodás—még a' hozzánk hasonlókra nézve is — csak ott szabad, hol a' törvényt, 's ennek ótalmát segítségül nem híhatjuk; példának okáért erdőben — vagy más hol — magánosan való megtámadtatáskor. Polgári társaságban pedig, minden sérelmet csak a' törvénytörvényszabta ösvényen szabad és kell orvosolni, Vagyis a' fölöttem levőknek ismét felsőbb bírájához kell ügyemet tisztelettel főlebb vinni, 's az ott kiszolgáltatandó igazságra béketüressel várakozni.

A' mi ha megtörtént, 's igazságosnak tartott ügyem mégis elveszett volna: azt soha el nem feledem, hogy, magáról rendesen engedelkenyen szokván az ember itélni, vagy — mint mondják — kinekinek keze magafelé hajolván, meglehet, hogy nincs is olly mértékben igazam, mint azt magamban elgondoltam. De tudom azt is, hogy minden bíró elejébe, hitszegés nélkül elhagyhatlan ösvényt szabván ki a' törvények: ezekre Isten 's lélek szerint ügyelve, és semmi másra nem tekintve, tartozik a' bíró ítéletét kimondani. Tudom, hogy a' törvények szerint hozandó ítéletéről, a' minden bírók' igaz bírása, a' bírótól is bizonyosan számot kérendő lévén: ennek igaz-

ságszolgáltató széke' elejébe járulástól, a' hamis bírónak irtózva kell rettegni,

Azonban ha igaz ügyet vesztettem volna is el, világi ügyet e' földön Isten elébe már nem vihetvén: fentartom a' fölebbvitelt annak zsámo-lyához, a' ki mindentudásánál fogva a' szívekből és vesékből is ítélhet. 'S bíráim általa bizonyosan meg fogván annak idejében bíraltatni, — addig is megnyugszom az emberi bíróság' akaratján. És meggondolom, hogy az igazságos ügynek elvesztésénél van nagyobb boldogtalanság is, úgy-mint: az igazságtalanságnak bírói lélektelen ki-mondása, 's valamelly ügynek illy móddali meg-nyerése!

---

Azon népet, mellytől valamelly ország neve-zetét veszi, nemzetnek szokták nevezni, p. o. An-golországban az angol, Franciaországban a' fran-czia, Magyarországon — e' szerint — a' magyar nép a' nemzet.

Ezen érdemben így lehet okoskodni:

Ha például én egy háznak tulajdonosa va-gyok, 's abba többek, akár csupa kedvtöltésből, akár szükségből bekéredzenek, és állandóul la-kosim akarnak maradni, vagy tán még eleik jő-vén házamba, utódaik már ott születtek és nevel-kedtek; mit lehetne mondani ezen általam befo-gadott lakosokról, ha ezek azt kívánnák, hogy én olly dolgokban, mellyek az egész háznépet il-letik, az ő nyelvükön beszéljek velek, 's e' vé-gett azt megtanuljam; ők pedig az én háznépem'

nyelvét nemcsak meg nem tanulnák, hanem tán még ki is gúnyolnák; — azon rendszabásokat végre, mellyek háznépem' számára, a' közjó' tekintetéből, hozattak, széltére átalhágnák?

Ha már illy kisebb háznak is megvan a' maga igaza, hogy' lehetne ama' nagy háztól — a' házatól — s ennek népétől — a' nemzettől — azt megtagadni? Ez nem lehetséges; sőt van igen is

## VI.

### *Nemzet iránti kötelesség is.*

Melly mindenek előtt abban áll, hogy azon népet, mellynek tagja lenni szerencsés vagyok — mert hiszen ha szerencsének nem tartom ezt, elhagyhatom — a' háladatosság' egész mértékében szeressem; nyelvét, mellyet az kincsének tart, én is becsben tartsam; sőt hogy azon nemzet' tagjának neveztetni megérdemeljem, azt magamévá tenni, érzelmeimet azon kifejezni, és még — hogy egészen azon nemzetbeli legyek — úgy szólván ezen is gondolkodni, törekedjem.

Hiszzen ha valakit én például francziának lenni hallanék, s tőle ezen nyelvről valamit megtudni szándékoznám, de az azt felelné, hogy francziául nem tud, mit gondolnék mást? mint hogy: az ilyen, ama' nemzet' becsületes nevére érdemetlen.

A' mit hát másnál rútnak találnék; azt magam követni bizonyosan szégyenleném; nem feledvén, hogy „más nemzet' nyelvét tudni

szép, de a' magáét nem tudni szégyen."

Ezenkívül ama' nemzeti nyelvnek, 's csak általa virágozható nemzetiségnek terjesztésén és előmozdításán rajta lenni, kellemes kötelességemnek tartom elannyira, hogy a' nemzetek' Istenét bátor lehessenek arra kérni, hogy: úgy áldjon meg, a' mint nemzetem iránti hazafiui kötelességemet tiszta lélekkel teljesítem.

És még mindazon törvényeket is, melyek az engemet egyik tagjának — vagy is magáénak — nevező nemzet' számára hozattak, szentül megtartom, 's azoknak önként engedelmeskedem; különben is arra valók lévén azok, hogy a' közjót, és így az én javamat is, előmozdítják.

Ha pedig néha mégis azon kísértetbe jönnék, vajjon nem volna-e jó valamellyik — engem szorító — törvény ellen cselekedni? a' mit meg lehet meg sem tudnának; magamnak azt felelem: hogy már vétkeztem, és így gyalázatos tettet követtem el, mihelyt a' törvényt megszegtem sőt azt tenni csak akartam is, akár kitudassék ezen álhágásom, akár nem; vagy is akármi legyen is ezen tettemnek következése.

De még, ha szabad volna nekem egyik törvényt meg nem tartani, úgy — másnak sem lehetvén kevesebb jusa mint nekem — bizonyos, hogy másnak is meg kellene ugyanazt engedni. Már pedig hogy ebből mi lenne? könnyű elgondolni.

Úgyhogy józan eszem azt adván előmbe, hogy mivel az emberek magánosan élvén, személyeik- 's vagyonaikra nézve nem voltak elég bátorságban, és így mind lelki mind testi tehet-

ségeiket ez okból eléggé ki nem fejthették, vagy is magokat ezen akadályok miatt nem tökéletesíthették: azon háborgatások, melyeket részint természeti viszontagságoktól, részint vad állatoktól, részint kaján embertársaiktól szenvedtek, 's a' melyeket magános erővel el nem háríthattak, lehettek alkalmul szolgáló okai annak, hogy többen összegyűljenek, vagyis polgári társaságot formáljanak, hogy így magokat azután, a' teremtetőtől nyert — 's belsőképen is érzett — rendeltetésükhöz képest tökéletesíthessék. 'S mivel illy idvességes czélból — úgymint az emberi jusok' tökéletesítésére — összeállott társaság' fennállása, és virágzása, minden becsületes által óhajtandó, ezt épen azon társaság' tagjának előmozdítani, annál inkább kötelessége. Az pedig csak úgy eshetik meg, ha azon rendszabások — vagyis ama' törvények, melyeket a' társaság magának alkotott, 's az idő' és szükség' kívánsághoz képest folyvást alkot, mindenek által megtartatnak. És így igen világos, hogy minél tökéletesebb ezen törvénynek való engedelmesség, annál jobb állapotban lehet azon társaság, melynek törvényei csak a' közjóért hozattak.

Vagyis: minél inkább uralkodik a' törvény, annál nagyobb a' társaság' egyes tagjainak szabadsága.

Hiszen, a' ki szabad akar lenni, mások' szabadságát is kell annak tisztelni, ha egyébert nem, csak azért is, hogy az ő szabadsága is mások által viszont tiszteltessék. 'S valóságos és józan szabadságot, csak a' törvénynek való tökéletes engedelmesség mellett képzelhetni.



Igenis megtartom hát a' fennálló törvényeket, melyeket, a' mennyire nekem kedveznek, és személyemet 's vagyonomat védik, minden esetre én is megkívánom, hogy mások megtartsanak. És így törvény ellen — önmagam' javára is fogadom — soha nem cselekszem,

De tudom, hogy azzal, ha nemzetem iránt roszt nem teszek, másokat ellene nem bujtogatok, rossz hírbe nem keverem, ellenségeivel nem czimboráskodom: még a' háladatosság' minden kötelességét nem teljesítém; mert háladatosság tiszta szeretet nélkül nem tökéletes.

Azon nagy háznépet tehát, mellynek az isteni gondviselés egyik tagjául születni engedett; vagy a' melly engem — máshonnan tán kiűzött hontalant — ölelő karokkal befogadott; vagy mellyet én, bármi okból, önként választék magamnak a' végett, hogy magamat tagjai becses sorába beiktassam: azon háznépet, mondám — úgymint kedves nemzetemet — a' szeretet' legforróbb hevével áltölelem. És szeretem azt, mert tagja vagyok; mert fia lévén: boldogságom annak boldogsága. — Tehát boldogítására, sőt dicsőségére minden jót, a' mi tőlem telik; elkövetni, mulaszthatlan kötelességemnek ösmerem. Es ebben már jeles példákkal menvén előttem honunk' sok dicső fiai és leányai, a' régi és új történetírásokkal csak azért is kívánok megismerkedni, hogy a' nagy embereknek tetteit, mintegy tiszta tükröt, magam előtt tartván: hazafiui kötelességemnek — mellyhez a' haza' oltárára való tetteges áldozattétel is kívántatik — annál teljesebb mértékben megfelelhessenek.



Ezenkívül, valamint a' mi testünknek van, úgy ama' nagy testületnek — a' nemzetnek — is lévén feje, melly épen azért fejedelemsnek, 's mint legfelsőbb, felségnek, mint koronás uralkodó, némelly helyen császárnak, herczegnek, nálunk királynak neveztetik: ha az egész test iránt vannak minden egyes tagoknak kötelességei; ha minden előljáróim iránt tisztelettel és engedelmességgel tartozom viseltetni: hogyne volnának

## VII.

*A' nemzet' feje — a' fejedelem — iránt is, világos és nyilvánvaló kötelességeim?*

Valóban tisztelnem kell, tisztelem is tehát azon felséget, kinek egyik kezében a' hatalom' vesszeje, másikkban a' kegyelem' pálczája lévén: felséges rendeltetése az, hogy az uralkodása alatt népeket — bölcs törvénye szerint — igazgassa; 's a' törvények' szigorú fentartása által mindnyáját boldogítsa.

Ennek legfőbb méltóságát a' legnagyobb tiszteletben tartani, iránta törvényes engedelmességgel viseltetni, szentséges személyét pedig tulajdon személyemnek veszedelmeztetésével, sőt életemmel is, minden bántalmaktól megóvni, 's tőle minden veszedelemnek még csak árnyékát is eltávolztatni; törvényes jussait védelmezni, ellenségeivel bátran szembe is szállni, szóval: törvényes fejedelmemért ma-

gamat feláldozni, tudom, hogy egyik legfőbb, de egyszersmind legkedvesebb kötelességem.

'S ha a' nemzettet, és ennek feje — felséges fejedelmem iránti kötelességeimet teljesítem; ha ezeket forrón szeretve, 's minden ellenségeiket az enyéimeknek is nézván, tőlünk minden veszedelmet eltávolítani, boldogságukat, 's virágzásukat pedig minden, hatalmamban álló tisztes módokkal, és áldozatok' tételével, sőt életemnek veszélyeztetésével is előmozdítani, teljes erőmből törekedtem: ekkor, és csupán ekkor, vagyok érdemes ama' dicsőségre, hogy, a' felség' hív alattvalójának, a' nemzet' hű polgárának, vagyis jó hazafinak mondathassam. 'S mivel a' fejedelemnek és nemzetnek igaz java egymástól elválaszthatlan: ha a' nemzetem-, 's ennek törvényei iránti hűséget fejedelmem iránti hírséggel párosítom, ez által egyszersmind

Hazám iránti kötelességemet is, mint illik, 's vele tartozom, helyesen teljesítem.

---

Midőn külső, vagy úgyszólván világi kötelességeim' során elmémvel végig futok, 's a' honnan kiindult okoskodásom, oda, ugymint magamba, ismét visszatérvén, azt kérdem magamtól, hogy engemet vajjon ki teremtett? de hol vette magát a' nap is? melly rám világosságával és melegével naponként fölkél, 's esténként ismét lenyugszik; honnan lettek azon mil-

líónyi csillagok? melyek az ég' boltozatán éjszakánként, mint megannyi világító lámpások, egy láthatatlan kéz által meggyújtatnak? ki hozza el a' reménynyel biztató tavaszt, az érlelő nyárt, a' gyümölcsöző őszt, és a' nyugasztaló telet, a' természetre? ki öntözi meg az ég' tömlőiből vetéseinket, hogy felnőjenek? 'S ha ezeket, 's több ezer efféléket, a' természet hozza elő saját teremtmő és visszateremtmő erejéből, mi az a' természet? 's hát azt ki teremtmé?

Ezeket 's több illyeseket ha kérdem magamtól; a' mit a' szent hit tanít, hogy tudniillik: van egy legszentebb, mindentudó, mindenható örök fő valóság, a' mit a' föld' minden népei egyforma bizonyossággal, csak hogy különböző formákban, hittek és hisznek most is; azt, vagyis: az Istennek létezését — azokkal egybehangzólag — maga az ész is bennem, már okvetetlen követeli, és megkívánja.

'S hogy Istennek lenni kell, és nem lenni nem lehet, könnyű általlátni, mihelyt az ellenkezőt, tudniillik: hogyan lehetne mindez magától? 's mi lenne, ha Isten nem volna? csak egy pillantatig is próbálom elgondolni.

Igenis van világ, kell hát teremtmőjének is lenni; vagyok én, kell hát valakinek lenni, a' ki engemet teremtett, belém okos és halhatatlan lelket adott, 's azt ismét magához veszi, mint elveszhetetlent! ezt mondja saját elmém minden kérdésekre. És még

Mihelyt a' szemlélő ész bennem azon eszmére jutott, hogy szükségképen kell lenni, egy minden tökéletességek' és valóságok' összeségé-

nek: ezen eszmének tárgyát én minden valók' eredeti, legtökéletesebb 's legvalóbb fő valójának — Istennek — nevezvén; a' mennyiben ennek léte' bizonyítgatásában, tökéletes ösméretére nem jutható, emberi gyarló elmém fogyatkoznék, ama' hiányt erkölcs-gyakorlati hitem felesleg kipótolja, 's magamnak, de az egész világnak is, nyilván kikiáltom, hogy: „kell Istennek lenni, mert annak nem lenni lehetetlen!”

És e' valónak egyetlennek, egyszerűnek, minden mástól függetlennek, sőt mindenekfölöttinek, mindenre elégségesnek, örökkévalónak, változatlannak, végetlennek, 's megmérhetlennek, mindenütt jelenlévőnek, és mindentudónak is kell lenni. Vagyis mind azt, a' mi volt, van, és lesz — minden időre való tekintet nélkül, együtt és egyszerre, és így minden cselekedeteket, sőt a' legtűkosabb gondolatokat is mintegy tükörben nyilván látva — csalhatatlan bizonyossággal 's meghatározottsággal kell ismernie. De mindenhatónak is kell annak lenni, hogy minden akarátját elleneállhatlan hatalommal létre hozhassa.

'S mivel ő adá belém a' jóra való törekvést, neki nálamnál hasonlíthatlanul tökéletesebbnek, sőt csupa tökéletességnek kellvén lenni: őtet én fő jónak is nyilvánítom. Ki is, mint ilyen, mindent, még pedig — neki időre szüksége nem is lévén — a' történendők' megtörténeése előtt is tudván, és így előtte semmi titok nem lehetvén: mint fő bíró, minden gonoszt megbüntetni; egyszermind pedig, mint atya, tévedő gyermekét jó útra vezetni; mint irgalmas, a' megtérő

bűnöst magához fogadni; 's mint fő jóság, teremtményi iránt szeretettel viseltetni, bizonyosan nem szűnik meg.

Azonban rám nézve legnevezetesebb tulajdonságának a' szentséget tartván, melly szerint nem vétkezik, 's nem is vétkezhetik: hogy őtet a' szentségben kövessem, azt — az általa belém teremtett elnémíthatlan belső szót, úgymint lelkisméretem által, szűnet nélkül tudtomra adja; 's erre bennem hallatszó szent szavával, mindig és folyvást buzdít, 's ösztönöz is.

A' jóra és szentségre való illy nagy törekvés pedig, belém, az ő jósága által, czél nélkül nem adathatván: a' szentségre imígy törekvő lelkemnek örökké kell élni, 's a' halálban elvesznie lehetetlen; különben ezen törekvést a' síron túl nem folytathatná.

'S az Istenség' eme' kétségtelen lételét, és lelkemnek halhatatlanságát erkölcsi vallásos hittel buzgón megragadván: Istennemhez — mint előmbe ön maga által feladott fő észképhez — a' szentségben és jóságos cselekedetek által, kívánok mindörökké közelíteni.

Teremtőm, gondviselőm és megtartóm, vagyis

## VIII.

### *Istenem iránti kötelességemet*

tehát ezekhez arányozván, tudom: hogy neki ez életért, 's ebben elvett több jókért, örökös háladatossággal tartozom. Azon bajokat, sőt kíno-

kat is, mellyek e' földi fáradságos pályámon érnek, ha szinte magam hibás cselekedetei' egyes és természeti következései nem volnának is, épen az ő bölcshetelenségből, legalább engedel-méből, történő, 's az én lelki erőmet próbáló eseteknek tartván: ellenök semmit nem zúgolódom, sőt megnyugodva és fiui alázatos-sággal fogadom mennyei atyámnak sújtoló vesszejét is.

Hogy pedig a' világi szerencsétlenségeket még ne érdemeljem, 's így a' véték' súlya' rettenetes kínait érezni ne kénytelenítsem: mindenek fölött azon erkölcsi és vallási szent törvényeket, mellyeket az Istenség — akár bennem hallatszóló szent szava az ész' és szív' útján, akár másképp és mások által — tudtomra ad: mint Isten' rendelését, cselekedeteim' legfőbb zsinormértékeül megtartani, 's azokat még csak gondolattal is, annyival inkább tettel, által nem hágni, a' leglelkisméretelesebb iparkodással törekedem.

Sőt, hogy életpályám' göröngyein annál könnyebben haladhassak, a' magam' erőtlenségének megismerésével; éjjeli és nappali könnyör-gésimmal, a' mindenek' ura' kegyelmes segítségért, mind magányomban, mind a' tiszteletére egybesereg-lő hivek' társaságában, a' templomban, esdekelni meg nem szűnöm. 'S tudom, hogy: ha az ő változhatlan végzését — érettem nyomorult terem-téseért — meg nem másítja is; már csak ezen előtte való leborulás, hozzá felfo-hászzkodás, és jószágos rendelésiben való bizako-dás által is, magamra nézve, igen megnyugtató, 's nagy becsű erkölcsi jót cselekedtem.

'S ha így, akár magányomban, akár az öt felő hivek' seregében, 's dicsőítésére emelt templomokban, akár szerencsétlenségemben, akár a' változható szerencse' fénypolczáról, akár a' nap' tiszta világánál, akár a' hold' rezgő fényénél, buzgó fohászimat az áhitatosság' szárnyain hozzá fölrepítem, 's neki térdhajtva esedezvén, ötet mennyei atyámnak nevezhettem: egy — nem tudom minő — megnyugtató kellemes érzés fogván el egész valómat, majd csaknem valami égi valónak képzelem magamat; 's a' világ' minden nyilai az Istenbe vetett tántoríthatlan hitemnek ércz-pajzsáról leperegven, úgy tetszik, mint ha ő vele már is az örökkévalóságban társalkodnám.

Ezen érzet' nagyságát 's jóltevőségét nem képzeled ember, ha Istenedhez még buzgón nem fohászkodtál! — Próbáld és imádkozzál!

Igenis: féld az Istent, ez első és fő kötelesség. Tiszteld főlebbvalóidat; becsüld az alattvalókat; szeresd felebarátidat mint tenmagadat. Ez rövid sommája az erkölcstudománynak.

---

## A' magyar tudós társaság' költségein megjelent némelly közhasznu munkák :

---

*Első oktatásra szolgáló kézikönyv*, vagyis a' legszükségesebb tudományok' összesége, vallási különbség nélkül minden néptanítók és tanulók' számára. Koszorúzott pályamunka. Irta *Edvi Illés Pál*. Második kiadás. Írópapiroson, kötve 2 ft, nyomt. pap. 1 ft 40 kr cp.

Ebből külön is kaphatók :

*Közhasznu népi Olvasókönyv*. Négy részben értelem-gyakorlásokat, erkölcsi elbeszéléseket és oktatásokat, az illendőség és okos maga-alkalmazás' szabályait 's mindenféle tanulságos és mulattató verseket foglalván magában. Irta *Edvi Illés Pál*. 30 kr, írópap. 36 kr cp.

*Közhasznu népi Oktatókönyv' első darabja*, mely öt részben a' számvetés, időszámítás, természet, egészség-tudomány és földleírás foglalja magában. Irta *Edvi Illés Pál*. Magyarország' abroszával. 40 kr, írópap. 48 kr cp.

*Közhasznu népi Oktatókönyv' második darabja*, mely négy részben a' gazdaság, történet, törvény és nyelvtudományt foglalja magában; mellyekhez e' Könyv' bírálóinak és az iskolatanítók'nak szóló kalauzoló beszédek is járulnak. Irta *Edvi Illés Pál*. Egy szépírási példánnyal. 40 kr, írópap. 48 kr cp.

Továbbá *Warga János* jutalmazott Vezérkönyvének két darabja, különösen :

*Az elemi nevelés' alapvonatai*. Fali olvasótáblákkal együtt. Irta *Warga János*. Fűzve 50 kr cp.

*Az elemi tanulmányok' alapvonatai*. Irta *Warga J.* Magyarország' abroszával 's egy szépírási példánnyal, kötve 1 ft 20 kr c. p.

Ezekből külön is kaphatók :

*Fali ABC és olvasó táblák* prof. *Warga Jánostól*. 20 kr cp.

*Magyar- és Erdélyország' földképe*, színezve 1 jó garas.

*Szépírási példány*, 1 jó krajczár.

*Magyar helyesírás és szóragsztás' főbb szabályai*. A' m. t. társaság' külön használatára. Ötödik kiadás, 10 kr cp.

*Magyar és német Zsebszótár*. Közre bocsátja a' magy. tud. társaság. Első, vagy Magyar-német rész 3 ft, postapap. 3 ft 30 kr. Második, vagy Német-magyar rész, postapap. 3 ft 30 kr cp.

*Magyar Tájéztató*. Kiadta a' m. tudós társaság. Kemény tábl. kötve 1 ft 30 kr cp.

---



---

E' munka' ára 5 jó krajczár.

---





Österreichische Nationalbibliothek



+Z1





